

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ - ΠΟΛΙΤΙΚΑ
Ενότητα 20ή (Θ 2, 1-4) - Οι στόχοι της παιδείας

Ερμηνευτικές ερωτήσεις ανοιχτού τύπου

ΑΣΚΗΣΗ 1

Εκφώνηση

Σε ένα έργο πολιτικής θεωρίας ο Αριστοτέλης το βρήκε φυσικό και αυτονόητο να συζητήσει θέματα παιδείας και εκπαίδευσης, και μάλιστα πολύ συγκεκριμένα, όπως είναι ο στόχος της εκπαίδευσης, ο δημόσιος ή ιδιωτικός χαρακτήρας της, η διδακτέα ύλη, κ.τ.λ. Συμμερίζεσαι κι εσύ τη στάση αυτή του Αριστοτέλη; Δικαιολόγησε τη γνώμη σου.

(ερώτηση από το σχολικό εγχειρίδιο στη σελίδα 195)

Απάντηση

Ήδη από την πρώτη φράση της ενότητας διαπιστώνεται ότι ο Αριστοτέλης συνδέει την παιδεία με τη διακυβέρνηση της πολιτείας. **Η παιδεία** είναι λοιπόν **πολιτικό θέμα** που πρέπει να απασχολεί και τους πολιτικούς και τους νομοθέτες, γιατί επηρεάζει τη συνολική ζωή του κράτους, αλλά και του κάθε πολίτη ξεχωριστά, αφού καθορίζει το παρόν του και προδιαγράφει το μέλλον του.

«**νομοθετητέον**»: Ο Αριστοτέλης είναι θιασώτης της νομοθετικά κατοχυρωμένης παιδείας. Επικρίνει την απουσία νομοθετικής εκπαιδευτικής μέριμνας και τη δυνατότητα αυτοσχεδιασμού του δασκάλου ή του κηδεμόνα που αναπληρώνουν το κενό της πολιτείας και διδάσκουν ό,τι οι ίδιοι θέλουν στα παιδιά. Και στα *Ηθικά Νικομάχεια* (1180 a) αποδοκιμάζει τις ελληνικές πόλεις, εκτός από τη Σπάρτη, οι οποίες δεν μεριμνούν για την παιδεία των νέων και επιτρέπουν την άσκηση «κυκλωπικής εξουσίας», δηλαδή πατριαρχικής, στα παιδιά, καθώς επιτρέπουν στον πατέρα να επιλέξει το πρόγραμμα σπουδών και το σκοπό της εκπαίδευσης των παιδιών του. Η παιδεία για το Αριστοτέλη πρέπει να είναι **με νόμο** κοινή για όλους, γιατί έτσι υπηρετείται η ευδαιμονία και η ενότητα της πόλης και να μην παρέχεται ιδιωτικά με πρόγραμμα διδασκαλίας που επιλέγουν οι γονείς. Όπως λοιπόν αναφέρει και στο προηγούμενο απόσπασμα (*Πολιτικά*, 1337a 11-32) με το οποίο ξεκινά το VIII βιβλίο των *Πολιτικών*, που παρατίθεται μεταφρασμένο στο σχολικό εγχειρίδιο (σελ.

208), η παιδεία είναι υπόθεση του κράτους, αφού και κάθε πολίτης ανήκει στο κράτος, και πρέπει να θεσπιστούν νόμοι σχετικά με αυτή.

«κοινήν ποιητέον»: Η *κοινή παιδεία* είναι αίτημα της κοινωνικής και πολιτικής ισότητας των πολιτών, κατά τον Αριστοτέλη. Η *κοινή παιδεία* είναι αναγκαία για την ενότητα της πόλης και την ευδαιμονία του συνόλου. Υπερασπίζεται τον δημόσιο χαρακτήρα της παιδείας με τα επιχειρήματα του «τέλους» και του «όλου» της πόλης. Με το πρώτο επιχειρήμα επικαλείται τον τελικό σκοπό της πόλης, την ευδαιμονία, καθώς μάλιστα ο άνθρωπος ως φύσει πολιτική οντότητα πραγματώνεται στην πόλη. Η επίτευξη της κοινής ευδαιμονίας προϋποθέτει κοινό τρόπο για όλους τους πολίτες, δηλαδή μία και κοινή παιδεία για όλους τους πολίτες. Οι νέοι πρέπει να λαμβάνουν μόρφωση ταιριαστή με το πολίτευμα της πόλης τους, έτσι ώστε να φτάσουν στον επιδιωκόμενο σκοπό, που είναι η ευδαιμονία του συνόλου των πολιτών. Εφόσον λοιπόν ο σκοπός της πόλης είναι κοινός, **κοινή πρέπει να είναι και η παιδεία** που προσφέρεται και να μην αφήνεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία.

Με το δεύτερο επιχειρήμα ο Αριστοτέλης προβάλλει την πόλη ως όλον, μόριο του οποίου είναι ο κάθε πολίτης. Το μόριο δεν είναι δυνατόν να αποφασίζει για το όλον, αλλά το όλον για το μέρος. Η στόχευση μιας τέτοιας πρότασης δεν είναι η ισοπεδωτική ομοιομορφία των πολιτών, αλλά η πολιτική ενότητα της πόλης χωρίς να αποκλείεται η ατομική διαφορά και η ποικιλία των κοινωνικών και ψυχολογικών τύπων. Συνεπώς, αν στόχος της πολιτείας είναι να οδηγήσει τους πολίτες στην αρετή και κατ' επέκταση στην ευδαιμονία, που είναι ο ύψιστος στόχος, ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί μόνο αν παρέχεται κοινό επίπεδο μόρφωσης σε όλους τους πολίτες.

Συμπερασματικά, στην αρχή της 20^{ης} ενότητας προβάλλονται δύο θέσεις: η παιδεία να είναι αντικείμενο κρατικής μέριμνας και να ρυθμίζεται νομοθετικά (**«νομοθετητέον»**) και να έχει ενιαίο για όλους χαρακτήρα (**«κοινήν ποιητέον»**). Στη συνέχεια, όπως συνηθίζει ο Αριστοτέλης, διατυπώνει τον προβληματισμό της εποχής του που, βέβαια, παραμένει και σήμερα επίκαιρος για τα εκπαιδευτικά ζητήματα.

Πράγματι η παιδεία επηρεάζει την ποιότητα ζωής των πολιτών, την πνευματική τους καλλιέργεια, την ηθικότητά τους την πολιτική τους ωριμότητα. Η παιδεία είναι το μέσον με το οποίο μπορούν οι πολίτες να αναπτύξουν τις δυνατότητές τους και να προσφέρουν τα βέλτιστα στο κοινωνικό σύνολο. Εφόσον λοιπόν η παιδεία είναι θεμέλιο της προόδου, μια δημοκρατική πολιτεία πρέπει κατά κύριο λόγο να ενδιαφέρεται και να μεριμνά για την παιδεία όλων των πολιτών της και σε αυτήν να στηρίζει το μέλλον της.

ΑΣΚΗΣΗ 2

Εκφώνηση

Κάνε έναν όσο το δυνατόν πληρέστερο κατάλογο των θεμάτων που θίγονται στο κείμενο του πρώτου ερμηνευτικού σχολίου της ενότητας αυτής.

(ερώτηση από το σχολικό εγχειρίδιο στη σελίδα 195)

Απάντηση

Τα θέματα που θίγονται στο πρώτο ερμηνευτικό σχόλιο της ενότητας αυτής είναι:

- α) Οι πολιτικοί και οι νομοθέτες οφείλουν να ασχοληθούν σοβαρά με το θέμα της παιδείας των νέων, αφού η παραμέλησή της βλάπτει το ίδιο το πολίτευμα των πόλεων.
- β) Η μόρφωση των νέων πρέπει να ταιριάζει με το πολίτευμα της πόλης τους.
- γ) Η παιδεία προετοιμάζει τους νέους για την άσκηση κάποιας τέχνης αλλά και για την άσκηση της αρετής.
- δ) Για να επιτευχθεί ο στόχος που έχει κάθε πόλη, δηλαδή η ευδαιμονία του συνόλου των πολιτών της, πρέπει η παιδεία να είναι μία και κοινή για όλους.
- ε) Η παιδεία πρέπει να είναι υπόθεση του κράτους, αφού και ο πολίτης είναι μέλος αυτού.

ΑΣΚΗΣΗ 3

Εκφώνηση

Να αναφέρετε τους προβληματισμούς που διατυπώνονταν την εποχή του Αριστοτέλη για τον χαρακτήρα, το περιεχόμενο και τους στόχους της παιδείας.

Απάντηση

Ο Αριστοτέλης, για να δικαιολογήσει γιατί χρειάζεται να καθοριστούν τα γνωρίσματα της παιδείας και ο τρόπος με τον οποίο οι νέοι εκπαιδεύονται, αναφέρεται σε διαπιστώσεις για τον χαρακτήρα της παιδείας και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην εποχή του. Επισημαίνει τη διαφωνία για τον σκοπό και το περιεχόμενο της παρεχόμενης παιδείας. Οι άνθρωποι διαφωνούν για το αν οι νέοι είναι καλό να εκπαιδεύονται με σκοπό την κατάκτηση της **αρετής** και του **άριστου βίου** και αν πρέπει να αποβλέπουν με την παιδεία στην **πνευματική καλλιέργεια** ή στη **διάπλαση ήθους**. Έτσι, άλλοι υποστηρίζουν ότι η παιδεία πρέπει να στοχεύει:

- **«πρὸς ἀρετὴν»:** Η αρετή αναφέρεται και στο καθαρά λογικό μέρος της ψυχής (διανοητικές αρετές) και σε ενέργειες της βούλησης, που ελέγχονται όμως από τη λογική, αλλά γεννιούνται με τον εθισμό (ηθικές αρετές). Η αρετή αποτελεί τη βάση του «αἰρετωτέρου βίου».
- **«πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον»:** Ο άριστος βίος απασχόλησε τον Αριστοτέλη στα τρία πρώτα κεφάλαια του έβδομου βιβλίου των *Πολιτικών* και οπωσδήποτε στα *Ηθικά Νικομάχεια*. Εννοεί μάλλον τον άριστο βίο που προβάλλει κάθε πολιτική κοινωνία στα μέλη της ως «αἰρετώτερον βίον» (=προτιμότερο βίο). Στο σύνολο των αριστοτελικών αναφορών η αρετή αποτελεί την προϋπόθεση του «αἰρετωτέρου βίου», όπως φαίνεται και στα *Ηθικά Νικομάχεια* (1172a24). Επιπλέον, χρειάζεται να αναγνωρίσουμε ένα πλάτος στην έννοια της αρετής, σύμφωνα με το οποίο π.χ. οι Σπαρτιάτες ταύτιζαν το περιεχόμενο της αρετής με την πολεμική ανδρεία και κατά συνέπεια ο βίος που θεμελιώνεται στην πολεμική ανδρεία ήταν ο άριστος γι' αυτούς. Γίνεται σαφές ότι ο άριστος βίος συνδέεται με το άριστο πολίτευμα. Άριστη πολιτεία είναι εκείνη που εξασφαλίζει τον «αἰρετώτατον βίον», την άριστη ζωή για το άτομο και το

σύνολο συγχρόνως. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει ένας και μοναδικός άριστος βίος, αλλά τόσοι όσα και τα πολιτεύματα.

Σύμφωνα πάλι με μελετητές, ο άριστος βίος ανήκει στο «λόγον ἔχον», το θεωρητικό και ανώτερο μέρος της ψυχής. Μάλιστα, σε παρακάτω απόσπασμα των *Πολιτικών* (*Πολιτικά* 1340 a 5 κ.ε.) ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι ένα παιδευτικό αγαθό όχι μόνον ευχάριστο και διασκεδαστικό, αλλά χρήσιμο και για ηθικούς σκοπούς και για τη διαμόρφωση του άριστου βίου είναι η μουσική. Συγκεκριμένα αναφέρει: «... πρέπει να θεωρούμε ότι η μουσική ασκεί πάνω μας κάποια επίδραση προς την κατεύθυνση της αρετής, καθώς έχει τη δύναμη ... να δίνει μια ορισμένη ποιότητα στον χαρακτήρα μας, δεδομένου ότι μας ασκεί στο να αισθανόμαστε ευχαρίστηση με τον σωστό τρόπο· με έναν άλλο τρόπο μπορούμε να πούμε ότι η μουσική συμβάλλει στο να καθορίσουμε την πορεία του βίου μας και να καλλιεργήσουμε τον νου μας». Ως παραδείγματα αναφέρει τη χρήση των λατρευτικών ασμάτων στις γιορτές, όπου οι συμμετέχοντες αρχικά διεγείρονται στο άκουσμα της γεμάτης πάθος μουσικής και στη συνέχεια πάλι ηρεμούν με τα ιερά τραγούδια που ακολουθούν σαν να βρήκαν ίαση και καθασμό, δηλαδή ψυχική ανακούφιση, η οποία συνδέεται με απόλαυση.

Επίσης, άλλοι υποστηρίζουν ότι η παιδεία πρέπει να στοχεύει:

- **«πρὸς τὴν διάνοιαν»:** Ορισμένοι θεωρούν ότι η παιδεία έχει νόημα ως **άσκηση του νου**, ως μαθητεία μόνο του πνεύματος.
- **«πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος»:** Από την άλλη η διαμόρφωση **ηθικού χαρακτήρα** αποτελεί και αυτή κύριο διακύβευμα της παιδείας, το οποίο έχει υποστηρικτές, αλλά και αρνητές.

Ο ρεαλιστικός και εμπειρικός χαρακτήρας της αριστοτελικής σκέψης φαίνεται και στη διαπίστωση ότι η έρευνα για την παιδεία δεν διευκολύνεται από την παρατήρηση της τότε παρεχόμενης εκπαίδευσης. Κρίνει, λοιπόν, ο Αριστοτέλης ότι η απουσία νομικού πλαισίου για την εκπαίδευση και ο ιδιωτικός της χαρακτήρας προσανατολίζουν τους ανθρώπους σε ανόμοιες επιλογές παιδείας με πολιτικές βέβαια επιπτώσεις στην ενότητα και στην ευδαιμονία της πόλης. Διακρίνει στην εποχή του και μας παραδίδει τρεις τύπους παιδείας:

α) την ωφελιμιστική παιδεία, με την οποία επιδιώκεται το πρακτικό και το ωφέλιμο, τα **χρήσιμα για τη ζωή** («τά χρήσιμα πρὸς τὸν βίον»).

β) τη «γνωσιοκεντρική / νοησιαρχική, η οποία δίνει προτεραιότητα στην καλλιέργεια του νου, σε **αυτά που απλώς προάγουν τη γνώση**, («τά περιττά»).

γ) την ηθοπλαστική η οποία προτάσσει τη διάπλαση του ήθους των παιδιών, **αυτά που τείνουν προς την αρετή** («τά τείνοντα πρὸς ἀρετήν»).

Κανένας τύπος παιδείας από αυτούς δεν ικανοποιεί απόλυτα τον Αριστοτέλη, γιατί ο κάθε τύπος από μόνος του δεν είναι σε θέση να προσφέρει όλα εκείνα τα γνωρίσματα που απαιτούνται για τη συγκρότηση της προσωπικότητας του σπουδαίου πολίτη και πολιτικού. Μας παραδίδει ο Αριστοτέλης τον προβληματισμό που είχε ανακύψει για τις τρεις κατευθύνσεις της παιδείας: κατάρτιση για βιοπορισμό, ή διάπλαση ενάρετου χαρακτήρα, ή καθαρή μόρφωση. Όπως θα διευκρινίσει στη συνέχεια του όγδοου βιβλίου ο Αριστοτέλης, η παιδεία που υπηρετεί πραγματικά τις αρχές της πόλης και διαπλάθει τον σπουδαίο πολίτη και πολιτικό χρειάζεται να διέπεται από τρεις αρχές: α) τη μεσότητα, β) το δυνατό που αφορά το ανθρωπίνως εφικτό και γ) το πρέπον. Η τριπλή αυτή βάση παιδείας υπαγορεύει ένα διαφορετικό πρόγραμμα σπουδών από αυτό που παρεχόταν τότε και το οποίο ο Αριστοτέλης το κρίνει ως συγκεχυμένο και ανεπαρκές.

ΑΣΚΗΣΗ 4

Εκφώνηση

Που οφείλεται ο προβληματισμός που υπήρχε την εποχή του Αριστοτέλη για τον χαρακτήρα, το περιεχόμενο και τους στόχους της παιδείας;

Απάντηση

Ο προβληματισμός οφείλεται στο ότι όλοι τιμούν την αρετή, ο καθένας όμως δίνει διαφορετικό περιεχόμενο σε αυτή και επομένως, διαφοροποιείται και ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να ασκείται. Παρόμοιο προβληματισμό είχε διατυπώσει και ο Πλάτωνας στον διάλογο «Λάχης» (*Λάχης* 190 b 7), όπου αναφέρει: «Αν δεν ξέρουμε καν τι είναι η αρετή, με ποιον τρόπο θα συμβουλέψουμε κάποιον πώς να την κατακτήσει πιο εύκολα;»

Ασφαλώς, ο προβληματισμός αυτός δεν αφορά μόνο την εποχή του Αριστοτέλη, αντιθέτως είναι διαχρονικός και απασχολεί όλες τις κοινωνίες.

Είναι αλήθεια ότι οι πολιτικές, κοινωνικές, ιστορικές και ιδεολογικές μεταβολές επηρεάζουν και το περιεχόμενο της έννοιας της αρετής και συνεπώς, και τους στόχους της παιδείας. Υπάρχουν δηλαδή αρχές και αξίες στις πολιτικές κοινωνίες και σύμφωνα με αυτές διαμορφώνονται τα κριτήρια δημιουργίας των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Η παιδεία λοιπόν έχει πολιτικό χαρακτήρα.

ΑΣΚΗΣΗ 5

Εκφώνηση

Ποιες απόψεις του Αριστοτέλη για τη διαμόρφωση του ηθικού χαρακτήρα του ανθρώπου διακρίνετε στο κείμενο;

Απάντηση

Μελετώντας της απόψεις του Αριστοτέλη για την παιδεία και τη σχέση της με την πολιτεία και τον τρόπο διακυβέρνησής της μπορούμε να συμπεράνουμε ότι, κατά τη γνώμη του φιλοσόφου, η κατάκτηση της αρετής, δηλαδή η διαμόρφωση του ηθικού χαρακτήρα του ανθρώπου, δεν είναι ανεξάρτητη από την πολιτεία, αλλά διαμορφώνεται μέσα σε αυτή και καλλιεργείται μέσω της παιδείας. Έτσι, η τέλεια πόλη, η ολοκληρωμένη, δηλαδή, και ανώτερη μορφή κοινωνίας, επιδιώκει με τη νομοθεσία να κατοχυρώσει την κοινή παιδεία, την παροχή δηλαδή ανώτερου επιπέδου μόρφωσης, με στόχο την κατάκτηση της αρετής και κατ' επέκταση της ευδαιμονίας του συνόλου των πολιτών. Μόνο με την ορθή παιδεία φτάνει ο άνθρωπος στον ύψιστο στόχο, για τον οποίο είναι προορισμένος από τη φύση του και ολοκληρώνεται. Όπως θα διευκρινίσει στη συνέχεια του όγδοου βιβλίου ο Αριστοτέλης, η παιδεία που υπηρετεί πραγματικά τις αρχές της πόλης και διαπλάθει τον σπουδαίο πολίτη και πολιτικό χρειάζεται να διέπεται από τρεις αρχές: α) τη μεσότητα, β) το δυνατό που αφορά το ανθρωπίνως εφικτό και γ) το πρέπον. Η τριπλή αυτή βάση παιδείας υπαγορεύει ένα διαφορετικό πρόγραμμα σπουδών από αυτό που παρέχόταν τότε και το οποίο ο Αριστοτέλης το κρίνει ως συγκεχυμένο και ανεπαρκές. Η παιδεία λοιπόν στον Αριστοτέλη συμβάλλει στην ενότητα της πόλης και με τη δυναμική της στη λύση κοινωνικών και πολιτικών προβλημάτων και στην ποιότητα του ιδιωτικού και δημόσιου βίου. Συνεπώς, η πολιτεία που έχει φροντίσει να διδαχθεί ο πολίτης την αρετή διακρίνεται για την ηθικότητα της, την ελευθερία και την αυτάρκειά της και επιτυγχάνει το «τέλος» της που είναι η ευδαιμονία των πολιτών.

ΑΣΚΗΣΗ 6

Εκφώνηση

Ποια αντικείμενα διδάσκονταν οι νέοι της εποχής του Αριστοτέλη;

Απάντηση

Τα μαθήματα που διδάσκονταν την εποχή του Αριστοτέλη ήταν:

- α) **ανάγνωση και γραφή**, αντικείμενα τα οποία θεωρούνταν χρήσιμα για τη ζωή («χρήσιμα πρὸς τὸν βίον»),
- β) **γυμναστική**, η οποία συντελούσε στην καλλιέργεια της ανδρείας,
- γ) **μουσική**, η οποία θεωρούνταν και χρήσιμη για τη ζωή και ασκούσε ηθική επίδραση στον άνθρωπο,
- δ) μερικές φορές **σχέδιο και ζωγραφική**, δεξιότητες που θεωρούνταν κι αυτές χρήσιμες για τη ζωή.

Η **αριθμητική** δεν αναφέρεται, επειδή ίσως στην Αθήνα αυτή διδασκόταν στο σπίτι και όχι στο σχολείο.

ΑΣΚΗΣΗ 7

Εκφώνηση

Μελετώντας ο Αριστοτέλης τους προβληματισμούς που διατυπώνονταν την εποχή του σχετικά με τον χαρακτήρα, το περιεχόμενο και τους στόχους της παιδείας κατέληξε σε κάποιες δικές του απόψεις πάνω σε αυτά ζητήματα. Ποιες είναι αυτές οι απόψεις;

Απάντηση

Έπειτα από την παρουσίαση των προβληματισμών σχετικά με τον χαρακτήρα, το περιεχόμενο και τους στόχους της παιδείας, η ενότητα κλείνει με τη διατύπωση των προσωπικών θέσεων του Αριστοτέλη πάνω σε αυτά τα ζητήματα. Φαίνεται ότι δεν αποδοκιμάζει απολύτως καμιά διάσταση γνώσης, (χρήσιμη, αναγκαία, επιστημονική και ηθοπλαστική), απορρίπτει όμως τη μονοδιαστατικότητα της παρεχόμενης γνώσης και μάλιστα της πρακτικά / επαγγελματικά προσανατολισμένης. Προβάλλει ένα πρότυπο γνώσης που συνθέτει τη χρησιμότητα, την αναγκαιότητα, την επιστημονική αλήθεια με κυρίαρχο τον ηθοπλαστικό προσανατολισμό. Στο παιδευτικό πρόγραμμα του Αριστοτέλη έχει θέση και το χρήσιμο και η ελεύθερη απασχόληση και η επιστημοσύνη, αποκλείεται όμως ό,τι θα έθιζε το νέο στην ευτέλεια και την ποταπότητα (βάνανυσον ἔργον).

Ο φιλόσοφος λοιπόν ακολουθεί τη μέση οδό και υποστηρίζει ότι οι νέοι πρέπει ασφαλώς να μαθαίνουν γνώσεις χρήσιμες για τη ζωή, όπως η ανάγνωση, η γραφή, η αριθμητική και το σχέδιο, αλλά από αυτές όχι όλες, παρά μόνο τις αναγκαίες. Κι από τις αναγκαίες όμως πρέπει να μαθαίνουν όσες ταιριάζουν σε ελεύθερους ανθρώπους και όχι τις ευτελείς που ασκούν οι δούλοι, οι οποίες αδρανοποιούν το σώμα και τον νου του ανθρώπου, τον καθιστούν αγροίκο, άξεστο («βάνανυσον») και τον απομακρύνουν από την κατάκτηση της αρετής. Έτσι, η επαγγελματική εκπαίδευση συνδέεται με τους «βαναύσους», δηλαδή με τους ανθρώπους που διαθέτουν τη γνώση και την κατασκευαστική τους ικανότητα στην υπηρεσία των άλλων με αμοιβή, αλλά αυτό είναι στοιχείο δουλικότητας. Φαίνεται ότι ο Αριστοτέλης διακρίνει τη γνώση από την κοινωνική λειτουργία της, από την άποψη ότι η γνώση που οδηγεί σε επαγγελματική εξειδίκευση στο πλαίσιο του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας δεν αναιρεί τον αλλοτριωτικό χαρακτήρα της μισθωτής εργασίας, γιατί ο άνθρωπος «εμπορευματοποιεί» την επαγγελματική γνώση του, δηλαδή ένα ποιοτικό γνώρισμα

της ύπαρξής του, και το υποτάσσει στη βούληση του άλλου. Δεν αρμόζει στους ελεύθερους ανθρώπους να αναζητούν σε κάθε γνώση τη χρησιμότητα, γιατί αυτή μπορεί να τους οδηγήσει στη μονομέρεια.

Από τα παραπάνω, λοιπόν, προκύπτει ότι οι χρήσιμες γνώσεις είναι απαραίτητες, αλλά δεν πρέπει να αποτελούν αυτοσκοπό. Ο χαρακτήρας της παιδείας, κατά τον Αριστοτέλη, πρέπει να είναι κυρίως ηθοπλαστικός και να στοχεύει τόσο στη διαμόρφωση του σώματος όσο και του πνεύματος του ανθρώπου.

Λεξιλογικές ασκήσεις

ΑΣΚΗΣΗ 1

Εκφώνηση

Να γράψετε ένα αντώνυμο στην αρχαία ελληνική για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: κοινήν, φανερόν, νέους, χρήσιμα, εὐλόγως, μετέχοντα.

Λύση

κοινήν ≠ ἰδίαν

φανερόν ≠ ἄδηλον

νέους ≠ γέροντας

χρήσιμα ≠ ἄχρηστα

εὐλόγως ≠ ἀλόγως

μετέχοντα ≠ ἀπέχοντα

ΑΣΚΗΣΗ 2

Εκφώνηση λεξιλογικής άσκησης

Να δώσετε την ετυμολογία των παρακάτω λέξεων του κειμένου: νομοθετητέον, ἀμφισβητεῖται, χρήσιμα, φανερόν, δiάνοiαν.

Λύση λεξιλογικής άσκησης

νομοθετητέον < νόμος + τίθημι

ἀμφισβητεῖται < ἀμφίς + βαίνω

χρήσιμα < χρήομαι -ῶμαι

φανερόν < φαίνομαι

διάνοiαν < διὰ + νοῦς

ΑΣΚΗΣΗ 3

Εκφώνηση

Να σχηματίσετε πέντε ονοματικά σύνολα με παράγωγα (απλά ή σύνθετα) του ρήματος «άπεργάζονται».

Λύση

εργαστήριο ζαχαροπλαστικής
απεργία διαρκείας
μισθωτός εργάτης
ποσοστά ανεργίας
δημιουργική απασχόληση

ΑΣΚΗΣΗ 4

Εκφώνηση λεξιλογικής άσκησης

Να βρείτε στο κείμενο λέξεις ετυμολογικά συγγενείς με τις παρακάτω: ανακωχή, χρηματικός, λησμονιά, διένεξη, βάθρο, τονισμός.

Λύση λεξιλογικής άσκησης

ανακωχή: μετέχειν, μετέχοντα
χρηματικός: χρήσιμα, χρήσεις, ἄχρηστον
λησμονιά: λανθάνειν
διένεξη: διαφέρονται
βάθρο: ἀμφισβητεῖται
τονισμός: τείνοντα

ΑΣΚΗΣΗ 5

Εκφώνηση

Διδάσκεσθαι: Να σχηματίσετε περιόδους λόγου της νεοελληνικής με παράγωγα του παραπάνω ρήματος. Οι παραγόμενες λέξεις (απλές ή σύνθετες) να δηλώνουν:

1. το πρόσωπο που ενεργεί·
2. την ενέργεια·
3. το αποτέλεσμα της ενέργειας·
4. τον τόπο όπου γίνεται η ενέργεια·
5. ικανότητα σ' αυτό που δηλώνει το ρήμα.

Λύση

Ενδεικτικές απαντήσεις:

1. Το πρόσωπο που ενεργεί: δάσκαλος.
Ποιος να το φανταζόταν πόσο βαθιά θα επηρέαζε όλους μας εκείνος ο λιπόσαρκος, μα τόσο συμπαθητικός **δάσκαλος** του δημοτικού.
2. Η ενέργεια: διδασκαλία.
Η μετάβαση από το ένα επίπεδο των μαθηματικών εννοιών στο άλλο δεν είναι φυσική διαδικασία, αλλά πραγματώνεται κάτω από την επίδραση ενός προγράμματος **διδασκαλίας**.
3. Το αποτέλεσμα της ενέργειας: δίδαγμα.
Οικονομική μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εξετάζει, με έμφαση στην περίπτωση της Ελλάδας, τα **διδάγματα** από την κρίση χρέους στην ευρωζώνη.
4. Ο τόπος όπου γίνεται η ενέργεια: διδασκαλείο.
Για τους αρχαιολόγους η Πέτρα του Ομήρου συνδέεται με το ιερό της Κυβέλης, η παράδοση όμως τοποθετεί στη «Δασκαλόπετρα» το **διδασκαλείο**

του μεγάλου ποιητή.

5. Η ικανότητα σ' αυτό που δηλώνει το ρήμα: διδασκτικός.

Η λεκτική ανάλυση που αντικαθιστά την επι σκηνής βία, ενώ αποφεύγει την παγίδα της αναπαράστασης, παγιδεύει τη γραφή, καθώς της προσδίδει περιεχόμενο **διδασκτικό**.

ΑΣΚΗΣΗ 6

Εκφώνηση

Αφού επισημάνετε τους λεκτικούς τύπους του διδαγμένου κειμένου με τους οποίους συγγενεύουν ετυμολογικά οι επόμενες λέξεις, να σχηματίσετε με αυτές ισάριθμες περιόδους λόγου στη νεοελληνική γλώσσα, με την ποιητική λειτουργία τους: 1. Νόμισμα, 2. Αδιαθεσία, 3. Λαθρεπιβάτης, 4. Ανάταση, 5. Διαιρέτης, 6. Φάντασμα, 7. Εργολαβία, 8. Σύμπαν.

Λύση

Ενδεικτικές απαντήσεις:

1. Νόμισμα: νομίζειν.

Το αποτέλεσμα της ιδιότυπης περιχαράκωσης στον κόσμο μας διαφαίνεται στην περίφημη ρήση του πολιτικού περί απόλυτης ισοτιμίας των **νομισμάτων** νομίμου και ηθικού.

2. Αδιαθεσία: νομοθετητέον.

Ο αραβικός κόσμος ταλαιπωρείται από μια οικονομική **αδιαθεσία** που στην καλύτερη περίπτωση οδηγεί στην αναιμική ανάπτυξη.

3. Λαθρεπιβάτης: λανθάνειν.

Ο **λαθρεπιβάτης** υπάλληλος, που παραμένει στην υπηρεσία δύο ώρες, μισθοδοτείται κανονικά, ασχέτως αν η προσφορά του είναι μηδενική.

4. Ανάταση: τείνοντα.

Οι πολίτες θα έχουν μερίδιο στη μελλοντική **ανάταση** της οικονομίας, στο μέτρο που επιτευχθούν θετικοί ρυθμοί ανάπτυξης.

5. Διαιρέτης: διηρημένων.

Η σκανδαλώδης υπόθεση εξελίχθηκε ως κοινός **διαιρέτης** των απλών πολιτών σε «ανθρωπιστές» και «ρεαλιστές».

6. Φάντασμα: φανερόν.

Οι ευρωπαίοι ηγέτες αντιλήφθηκαν ότι το **φάντασμα** της ολικής πολιτικής χρεοκοπίας πλανιόταν πάνω από τη Γηραιά Ήπειρο.

7. Εργολαβία: Άπεργάζονται, έργων.

Τα δυσμενή σε βάρος της χώρας μας δημοσιεύματα συνεχίζονται, με πρώτο τον αγγλικό τύπο που φαίνεται πως το έχει αναλάβει **εργολαβία**.

8. Σύμπαν: πάντες, πάντα.

Οι προτάσεις του οικονομικού επιτελείου μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο ως ασκήσεις επί χάρτου στο **σύμπαν** της οικονομολογικής φαντασίας.

ΑΣΚΗΣΗ 7

Εκφώνηση

Αφού επισημάνετε τους λεκτικούς τύπους του διδαγμένου κειμένου με τους οποίους συγγενεύουν ετυμολογικά οι επόμενες λέξεις, να σχηματίσετε με αυτές ισάριθμες περιόδους λόγου στη νεοελληνική γλώσσα, με την αναφορική ή ποιητική λειτουργία τους: 1. Υπονοούμενο, 2. Κοινόβιος, 3. Νερό, 4. Κατάφωρα, 5. Καταλογισμός, 6. Εμπόδιο, 7. Εντιμότητα, 8. Συνταρακτικός.

Λύση

Ενδεικτικές απαντήσεις:

1. Υπονοούμενο: διάνοιαν.

Ο πρώην υπουργός, ομολόγησε ότι χρηματίστηκε από την εταιρία και άφησε **υπονοούμενα** ότι και άλλοι πολιτικοί διέπραξαν το ίδιο.

2. Κοινόβιος: κοινήν, βίος.

Καθώς εμφανίζεται στο Άγιο Όρος το λεγόμενο ιδιόρρυθμον σύστημα, παύει να έχει την αποκλειστικότητα ο **κοινόβιος** τρόπος ζωής.

3. Νερό: νέους.

Το υπουργείο Περιβάλλοντος προωθεί θεσμικό πλαίσιο υποχρεωτικής εγκατάστασης εξοπλισμού εξοικονόμησης **νερού** στις νέες κατοικίες.

4. Κατάφωρα: διαφέρονται.

Σε ανυπόγραφο δημοσίευμα που αναρτήθηκε σε ιστοσελίδα περιλαμβάνονται αναληθείς και **κατάφωρα** συκοφαντικοί ισχυρισμοί.

5. Καταλογισμός: όμολογούμενον, εὐλόγως.

Υπό τις παρούσες συνθήκες τό μείζον είναι να αποφύγει η χώρα τη χρεοκοπία και όχι να γίνει **καταλογισμός** ευθυνών.

6. Εμπόδιο: έμποδών.

Η πυκνή ατμόσφαιρα που καλύπτει τον δορυφόρο αποτελεί **εμπόδιο** στην ενδελεχή μελέτη του.

7. Εντιμότητα: τιμῶσιν.

Στην κρίση για τους πολιτικούς πρέπει μαζί με το έργο και τα λάθη τους να προσμετρούνται τόσο η πολιτική **εντιμότητα**, όσο και η πολιτική ηθική.

8. Συνταρακτικός: παραχώδης.

Ο ικετευτικός λόγος του Πριάμου, τόσο ως απόλογος συντελεσμένης συμφοράς, όσο και ως εφιαλτική φαντασίωση, ελέγχεται **συνταρακτικός**.

Ημερομηνία τροποποίησης: 15/09/2014